

HASANMUROD LAFFASIYNING TAZKIRASI

**Do'stova Surayyo Savronovna Jizzax davlat pedagogika instituti
katta oqituvchi**

Annotsaysiya

Maqolada Hasanmurod Laffasiyning “Tazkirayi shuaro” asarida Xiva xonligi adabiy jarayonlarida ishtirok etgan ijodkor haqida soʻz yuritilgan.

Kalit soʻzlar: Xiva, qalamkash, manba, janr, adabiy, shuaro, sifat, asar, davr, xonlig, nusxa.

Аннотации

В статье рассказывается о произведении Хасанмурада Лаффаси «Тазкирайи шуаро» о художнике, принимавшем участие в литературных процессах Хивинского ханства.

Ключевые слова: Хива, перо, источник, жанр, литература, слоган, качество, произведение, период, ханство, копия.

Annotation

The article tells about Hasanmurad Laffasi's work "Tazkirayi shuaro" about the artist who took part in the literary processes of the Khiva khanate.

Keywords: Khiva, pen, source, genre, literature, slogan, quality, work, period, khanate, copy

Hasanmurod Laffasiyning “Tazkirayi shuaro” asarida Xiva xonligi adabiy jarayonlarida ishtirok etgan oltmishga yaqin ijodkor haqida soʻz yuritilgan. Tazkira Xiva adabiy muhiti, unda kechgan jarayonlar, davr adabiy jarayonlarida yetakchilik qilgan mavzu va janrlar, qalamkashlarning hayoti va ijodiy merosi toʻgʻrisida maʼlumot beruvchi adabiy manba sifatida eʼtiborga molik. Tazkiraning hozirda toʻrtta qoʻlyozma nusxalari (№11499, №12561, №9494, №213) va bitta nashr qilingan (P.Bobojonov) nusxasi maʼlum. Laffasiy asar muqaddimasida tazkiraning yozilish tarixi haqida shunday yozadi: “...Xiva davlat muzeyining

direkturi Kvarkiyonkim asli Ozorboyjonlidir. Ul kishi bir kuni man faqir shikasta ko'ngulni chaqirib muruvvat va marhamatlar qilib dedikim, ey birodar va ey dilxasta, zamona adabiyotchilarining gavhari sankim, hozirda saning fahmu idrok va farosatlig' zamiring xushdur. Chunonchi, xonlig' davrida o'tkan adabiyotchi va shoirlarning tarjimai hollaridin nuktadonlig' qilib, alarning hollaridin bir to'plam vujudga kelturub kitobat qilsang, sandin bir yodgor va nishona bo'lub qolur erdi. Tokim zamon adabiyot suyuvchilari manfaatlanib, sani va mani yod etib turarlar..."¹

Laffasiy adabiy merosini o'rganinshga bo'lgan qiziqish o'tgan asrning 60-yillaridan boshlangan. Shoir va uning "Tazkirayi shuaro" asari haqida Q.Munirov ², G'.Karimov³, E.Ibrohimova⁴, U.Hamroyev, U.Karimov⁵, O.Jalilov⁶, Qobulov N, V.Mo'minova, I.Haqqulov⁷, Bobojon Tarroh Xodim⁸, S.Samandarova⁹, G.Ismoilova¹⁰, N.Jumaxo'ja¹¹, I.Adizova, N.Jumaxo'ja¹²,

¹ O'z FA Sharqshunoslik instituti, qo'lyozma, inv.№ 9494. 2 a-b varaq.

² Муниров Қ. Мунис, Огаҳий ва Баёнийнинг тарихий асарлари.- Тошкент:ЎЗРФА ,1960.-14б.

³ Муҳаммад Ризо Огаҳий.Девон.Асарлар .VI жилдлик./ Нашрга тайёрловчи Ғ.Каримов³.- Тошкент: Адабиёт ва санъат,1971.-11б

⁴ Иброҳимова Э.Хива шоир ва адабиётчиларининг таржимаи ҳоллари//Ўзбек тили ва адабиёти .1963. №6.62-64б.

⁵ Ҳамроев У., Каримов У. Хива шоирлари тазкирасининг нусхалари.//Адабий мерос. 1981.№4.-77-80б.

⁶ Жалилов О. Ҳасанмурод Лаффасий .-Тошкент:Ўзбекистон,1983-14б.

⁷ Қобулов Н., Мўминова В., Ҳаққулов И .Аваз ва унинг адабий муҳити.- Тошкент: Фан, 1987.-107б.

⁸ Бобожон Тарроҳ Ходим .Хоразм навозандалари./Нашрга тайёрловчи Давлатёр Раҳим.- Тошкент:Адабиёт ва санъат, 1994.-7б.

⁹ Самандарова С. Лаффасий тазкираси ва унинг қўлёмалари.- Тошкент: Ҳазина, 1995.24б.

¹⁰Исмоилова Г. Феруз даври Хоразм адабий муҳити: Филол.фан.номз...диссер.- Тошкент,1995.- 32б.

¹¹ Жумахўжа Н¹¹. Феруз маданият ва санъат ҳомийси. – Тошкент: Фан, 1995.- 10б.

¹² Жумахўжа Н., Адизова И¹². Сўздин бақолироқ ёдгор йўқдур.- Тошкент: Фан,1995.10б.

S.Matkarimova¹³, J.Jo'raev¹⁴larning ilmiy ishlarida qisman ma'lumotlar berilgan.

Dastlab filologiya fanlari nomzodi E. Ibrohimova tomonidan 1963 yili O'zbek tili va adabiyoti jurnalida Laffasiyning ijodi yuzasidan umumlashma tarzidagi maqola e'lon qilingan.

Adabiyotshunos olim O.Jalilov 1983 yili "Hasanmurod Laffasiy" nomli risola sini e'lon qilgan. Unda Hasanmurod Laffasiy va uning ijodi hamda "Tazkirayi shuaro" asari ba'zi qo'lyozma nusxalari haqida ma'lumotlar berilgan. Biroq unda 213 qo'lyozma nusxa tilga olinmagan.

U.Hamroyev va U.Karimovlar "Tazkirayi shuaro"ning qo'lyozma nusxalari xususida so'z yuritgan. Tazkiraning ma'lum bir nusxalarini tavsifi va o'zaro bir-biridan farqli jihatlarini ko'rsatib o'tilgan.

1995 yili S. Samandarova munaqqid adabiy merosi haqida "Laffasiyning tazkisasi ba uning qo'lyozmalari" nomli risolasini nashr ettirgan. Bu risolada Laffasiyning "Tazkirayi shuaro" asari qo'lyozma nusxalaridan №213 inventar raqamli qo'lyozma va P. Bobojonov nashri haqida ma'lumotlar mavjud. Biroq unda №9494, №12561, № 11499 inventar raqamli nusxalar haqida hech qanday ma'lumotlar yo'q. SHuning dek, S.Samandarovanning 1995 yil amalga oshirgan ilmiy tadqiqotida ham aynan yuqoridagi ma'lumotlar berilgan, biroq "Tazkirayi shuaro" qo'lyozma nusxalarining qiyosiy –tekstologik tadqiqi amalga oshirilmagan.

"Tazkirayi shuaro"ning ilmiy muomalaga olib kirilishida P.Bobojnovning xizmatlari e'tiborli. "Tazkirayi shuaro"ni kirill yozuvida 1992 yil Urganchda chop ettirgan. Biroq unda juda ko'plab xatoliklar mavjud, buni nashrga tayyorlovchi "qo'limizda asl nusxa bo'lmaganligi sababli nashrga tayyorlash

¹³ .Matkarimova tazkiранавис С¹³. Табибий-. Филол.фан.номз...диссер.- Тошкент,2007.- 38-б.

¹⁴Жўраев Ж. Комёб ҳаёти ва ижодий мероси манбалари тадқиқи: Филол.фан.номз...диссер.- Тошкент,2012.- 40-44б.

ishini jiddiy qiyinlashtirdi .Xatolarni imkon boricha bartarf qildik, mujmal so'zlar o'rnini ko'p nuqta qo'yib ochiq qoldirdik", deya izohlagan¹⁵.

“O'zbekiston Milliy entsiklopediyasi”da berilgan ma'lumotlar Laffasiy hayoti va ijodiy merosiga oid tafsilotlarni boyitishda e'tiborga molik.Biroq unda Laffasiyni 1880 -1945 yillarda yashab i jod etgan deyilgan. Laffasiy № 213 inventar raqamli qo'lyozmani 1948 yil 26 iyulda yozib tamomlaganligi haqidagi ma'lumotlarni qo'lyozmaning 60-varag'ida yozib qo'ygan¹⁶.

J.Jo'rayevning nomzodlik ishida faqat Komyob hayotiga oid ma'lumotlarning Laffasiy tazkirasida qo'lyozmalaridagi farqlari qiyoslangan.

Umuman olganda, Laffasiyning “Tazkirayi shuaro” asari yuqorida qayd qilingan kabi tadqiqotchilarning maqola va ilmiy ishlari mavzui doirasida turli darajada tahlilga tortilgan bo'lsa-da, hozirga qadar asarning o'zbek adabiyoti tarixida adabiy manba sifatidagi ahamiyati, mavjud qo'lyozma nusxalarining o'zaro matniy farqlarining yuzaga kelish sabablari va mukammal matnini tiklash bo'yicha matnshunoslik va adabiy manbashunoslik yo'nalishida tadqiqot ishi amalga oshirilgan emas. Shu sababli ham , “Tazkirayi shuaro”ning 4 ta qo'lyozma nusxasi va uning qiyosiy-tekstologik tadqiqini amalga oshirishni maxsus tadqiqot ob'ekti sifatida ilmiy jihatdan o'rganishimiz alohida ahamiyatga ega. Shuningdek, tazkiraning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash, ijodkor qo'lyozma merosini o'zbek adabiyoti tarixi rivojida tutgan o'rnini belgilash dolzarb masalalardan biridir.

¹⁵ Лаффасий.Тазкираи шуаро. /нашрга тайёрловчи П Бобожонов/.Урганч:Хоразм, 1992.4б.

¹⁶ ЎзР ФА Алишер Навоий номидаги Давлат адабиёт музейи, қўлёзма, инв.№ 213 нусха 60- варак.